

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто сутність наукових підходів та принципів організації управлінського потенціалу промислового підприємства.

The essence of scientific approaches and principles of organization of management potential of industrial enterprise is considered in the article.

Постановка проблеми. Структурні перетворення в українській економіці змінюють традиційну роль науки, знань, інновацій, що створюють нематеріальні активи промислового підприємства в новому економічному просторі. Інноваційна політика є важливішою складовою державної політики України. Більше зусиль витрачається на генерацію нових ідей, пошук, обробку інформації, що на конкурентному ринку визначає цінність продукції для споживачів. Зростають нематеріальні активи промислового підприємства та інтегрують в собі ідеї, кваліфікаційні характеристики персоналу, нові інформаційні технології, стратегії технологічного розвитку, інтелектуальні активи тощо. Наочно нові світові тенденції простежуються в транснаціональних компаніях, що є лідерами на глобальному інформаційно-технологічному ринку. Такі виробники програмних продуктів, як Oracle, Microsoft, Apple, IBM увійшли у кризу з рекордними запасами готівкової маси (Microsoft – біля \$40 млрд, Oracle, Apple –\$25 млрд, IBM – \$10 млрд), значною часткою ринку та вчасно розробленою відповідною антикризовою стратегією, реалізація якої вже на початок 2009 року дала позитивні фінансові показники [1, с.134]. Консолідація акціонерного капіталу і впровадження нової практики корпоративного управління дає змогу здійснити публічне розміщення акцій на міжнародних фондових ринках, залучити великі кошти для розвитку компаній, створити альянси зі стратегічними інвесторами. Промислові підприємства, що поширюють впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та прогресивних механізмів створення нематеріальних активів на основі активізації інноваційного процесу масштабно реалізують свій управлінський потенціал.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми потенціалу підприємства та його видової класифікації протягом останніх років знаходились у сфері наукових інтересів вітчизняних вчених: Б.Е. Бачевського, О.Ф. Балацкого, Ю.В. Кіндзерського, Н.С. Краснокутської, І.М. Репіної, О.С. Федоніна, З.Є. Шершньової. В розробках авторів визначені основи управлінського потенціалу підприємства, висвітлені проблеми організації управління підприємством, трудовими ресурсами, персоналом та управління потенціалом підприємства. Сучасні підходи до проблематики визначення сутності управлінського потенціалу підприємства всебічно відображені в наукових працях з різних точок зору. Управлінський потенціал характеризується обсягом роботи, з яким може справитися загальне керівництво [2, с.272]. Управлінський потенціал визначається навичками та здібностями керівників усіх рівнів управління з формування, організації, створення належних умов для функціонування та розвитку соціально-економічної системи підприємства [3, с.18]. Відображено, що управлінський потенціал – це сукупність здібностей і можливостей системи управління забезпечувати досягнення стратегічних цілей діяльності [4, с.18]. Обґрунтовано, що управлінському блоці економічного потенціалу формується місія, розробляється стратегія розвитку, визначаються цілі та задачі на перспективу [5,с.136]. Потенціал управління розглядається як властивість системи забезпечити керування функціональною діяльністю усіх елементів носія на основі вхідної інформації [6, с.52]. Проте, теоретичні основи управлінського потенціалу промислового підприємства, наукові підходи та принципи організації системи в нових трансформаційних умовах економіки викликають необхідність визначити авторську позицію.

Формування цілей статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних основ управлінського потенціалу промислового підприємства та системи його організації.

Виклад основного матеріалу. Управлінський потенціал промислового підприємства – це сукупність якостей системи взаємопов'язаних ресурсів, можливостей управлінського процесу та їх мобілізація в умовах інноваційного розвитку підприємства в досягненні конкурентних переваг з урахуванням впливу зовнішнього середовища.

Таблиця 1.

Наукові підходи в системі управлінського потенціалу промислового підприємства

Назва підходу	Основний зміст підходу
Системний	Управлінський потенціал промислового підприємства розглядається як сукупність взаємопов'язаних компонентів системи, що мають «вихід» (ціль) «вхід», зв'язок з зовнішнім середовищем та обернений зв'язок системи
Комплексний	Дозволяє враховувати технічні, екологічні, економічні, організаційні, соціальні, психологічні, політичні, демографічні та інші аспекти управлінського потенціалу промислового підприємства та їх взаємозв'язок
Інтегрований	Визначається взаємозв'язок між окремими компонентами системи управлінського потенціалу промислового підприємства, стадіями життєвого циклу, рівнями управління по вертикалі та суб'єктами управління по горизонталі
Маркетинговий	Управлінський потенціал промислового підприємства в умовах вирішування любых завдань орієнтується на споживача
Функціональний	Управлінський потенціал промислового підприємства визначається сукупністю функцій, що потрібно виконувати для задоволення вимог конкурентного ринку
Динамічний	Управлінський потенціал промислового підприємства характеризується діалектикою розвитку з діагностикою за минулий період та прогнозом на майбутнє
Відтворювальний	Орієнтується на постійне відновлення управлінського процесу в управлінському потенціалі промислового підприємства при виробництві продукції щодо вимог конкурентного ринку з меншими сукупними витратами на одиницю позитивного ефекту
Процесний	Управлінський потенціал промислового підприємства розглядається як сума взаємопов'язаних процесів управління, що створюють єдиний процес неперервних взаємопов'язаних дій
Нормативний	Встановлює нормативну базу всіх компонентів системи управлінського потенціалу промислового підприємства (нормативи, що діють в зовнішньому середовищі включаються до складу нормативної бази, але є незалежними від її системи)
Кількісний	Перехід від якісних оцінок управлінського потенціалу промислового підприємства до кількісних за допомогою математичних, статистичних, експертних методів та інженерних розрахунків
Адміністративний	Регламентация функцій, прав, обов'язків, нормативів, витрат та інших компонентів управлінського потенціалу промислового підприємства в нормативних актах
Поведінковий	Застосування концепцій поведінкових наук до побудови управлінського потенціалу промислового підприємства в цілях підвищення його ефективності за рахунок мотивації і стимулювання трудової діяльності
Ситуаційний	Управлінський потенціал промислового підприємства визначається методами, які в найбільшому ступені відповідають конкретній ситуації, що складається в виробництві

Наукові підходи в організації управлінського потенціалу промислового підприємства характеризують окремі аспекти системи. До основних наукових підходів управлінського потенціалу промислового підприємства належать системний, комплексний, інтегрований, маркетинговий, функціональний, динамічний, відтворювальний, процесний, нормативний, кількісний, адміністративний, поведінковий та ситуаційні підходи (табл. 1).

Системний підхід є головною методологією побудови системи управлінського потенціалу промислового підприємства, що характеризується наступними принципами.

- дії законів організації визначає структурну і процесуальну характеристику управлінського потенціалу промислового підприємства за дією статичних і динамічних законів.
- системності показує, що управлінський потенціал промислового підприємства є сукупністю компонентів системи, що взаємопов'язані між собою та створюють цілісну єдність.
- структуризації цілей управлінського потенціалу промислового підприємства обґрунтовує побудову дерева цілей по кожному компоненту системи.
- формування місії управлінського потенціалу промислового підприємства пояснює принципове призначення системи та можливостей досягнення конкурентних переваг з урахуванням впливу зовнішнього середовища.
- пріоритетності визначення стратегічних питань управлінського потенціалу промислового підприємства обумовлює, що матеріальний базис управління конкурентоспроможністю підприємства створюється на стадії формування стратегії інноваційно-технологічної розвитку.
- кількісної оцінки управлінського потенціалу промислового підприємства реалізується через визначення кількісних характеристик і встановлення залежності між окремими компонентами системи.
- інноваційності управлінського потенціалу промислового підприємства відокремлює тенденції розвитку інноваційної діяльності.
- глобалізації стратегії управлінського потенціалу промислового підприємства визначає спрямованість системи на глобальну конкуренцію та розвиток корпоративних структур.
- автоматизації управлінського потенціалу промислового підприємства пов'язаною з впровадженням процесів, що відбуваються без прямої участі людини за допомогою засобів автоматизації, комп'ютеризації тощо.
- адаптивності управлінського потенціалу промислового підприємства показує властивість компонентів системи змінювати параметри за вимогами зовнішнього середовища.
- комплексності управлінського потенціалу промислового підприємства забезпечує різноманітні аспекти побудови системи: технічні, економічні, організаційні, соціальні тощо.
- нормативності управлінського потенціалу промислового підприємства забезпечує використання нормативів для всіх компонентів системи організації.
- гнучкості управлінського потенціалу промислового підприємства відображується в здатності системи до змін під впливом факторів зовнішнього середовища.
- інформованості управлінського потенціалу промислового підприємства реалізується в нових інформаційних технологіях, що забезпечують інноваційно-технологічний розвиток системи.
- оперативності управлінського потенціалу промислового підприємства показує властивість системи вчасно та швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища.
- оптимальності управлінського потенціалу промислового підприємства визначає концентрацію різноманітних функцій при незмінних масштабах виробництва та виконання їх центральним апаратом управління (оберненою властивістю централізації є децентралізація).
- науковості управлінського потенціалу промислового підприємства забезпечує формування людського капіталу в організації управлінського процесу з використанням нематеріальних ресурсів.
- персоніфікації управлінського потенціалу промислового підприємства визначає обґрунтований розподіл окремих сфер праці та отримання оплати залежно від її кількості та якості.

Управлінський потенціал промислового підприємства характеризується можливостями системи управління на підприємстві, що спрямовані на забезпечення його ефективного господарювання, інноваційно-технологічний розвиток та підвищення конкурентоспроможності. В системі управління підприємством, що орієнтована на конкурентоспроможність до компонентів зовнішнього оточення віднесені «вхід», «вихід», зовнішнє середовищем і обернений зв'язок системи. До компонентів системи управлінського потенціалу промислового підприємства віднесені продукція, реалізація якої створює дохід від усіх видів діяльності («вхід» системи); сукупні ресурси («вихід» системи); управлінський процес, зовнішнє середовище та зворотний зв'язок системи.

Випуск конкурентоспроможної продукції для задоволення потреб конкурентного ринку свідчить о дієздатності управлінського процесу на підприємстві. Управлінський процес є сукупністю операцій і процедур впливу підсистеми, що управляє на підсистему, якою управляють в межах системи організації управлінського потенціалу промислового підприємства. Управлінський процес розподіляється на основні, допоміжні та обслуговуючі операції. Управління промисловим підприємством становить діяльність власників підприємства, що направлена на узгодження роботи його підрозділів по досягненню поставлених перед ними цілей, головною з яких є конкурентоспроможна економіка.

Важливішим компонентом системи управлінського потенціалу промислового підприємства є ресурси підприємства. Вибір найбільш важливих ресурсів з величезної їхньої кількості відбувається залежно від попиту підприємства на їх окремі види: ресурси зовнішнього середовища, трудові ресурси, матеріальні ресурси, основні виробничі фонди, фінансові ресурси, інформаційні ресурси, інформаційне забезпечення, організаційні ресурси. Сукупні ресурси підприємства визначаються в грошовому виразі як сума всіх попередніх складових.

Системним компонентом управлінського потенціалу є зовнішнє середовище промислового підприємства. Характеристика зовнішнього середовища визначається сукупністю законодавчих, суспільних норм і стандартів, що регламентують всі сторони діяльності промислового підприємства; суб'єктів, які здійснюють взаємостосунки з промисловим підприємством на основі цих норм і стандартів, а також природних і макроекономічних умов, що визначають ресурсні та інші можливості його господарювання. Провідним суб'єктом зовнішнього середовища промислового підприємства є держава, що здійснює регуляторну політику та організацію державного оподаткування. Банки і бізнес - партнери складають комерційний сектор зовнішнього середовища господарювання підприємства, здійснюють зовнішній, економічний та юридичний контроль платоспроможності в цілях запобігання банкрутства тощо. Макроекономічні, соціальні, демографічні і природні компоненти зовнішнього середовища промислового підприємства є сукупністю факторів, що створюють необхідні умови для господарської діяльності, поширюють ринок збуту його продукції, позитивно впливають на зміцнення конкурентоспроможності. Зовнішнє середовище має певну специфіку в тому, що окремі компоненти зовнішнього середовища по-різному впливають на окремі підприємства. Ступінь впливу залежить від розмірів, специфіки бізнесу, територіального розміщення, якості управління тощо. Зовнішнє середовище управлінського потенціалу промислового підприємства охоплює мінливі компоненти макросередовища, інфраструктури і мікросередовища, їх прями та непрямі зв'язки з системою.

Зворотний зв'язок системи управлінського потенціалу промислового підприємства є комунікаційним каналом від споживачів («вихід» системи) до постачальника та виробника продукції («вхід» системи). При зміні вимог споживачів до товарів, параметрів ринку та інших чинників «вхід» системи та сама система реагують на ці зміни і вносять відповідні корективи в параметри функціонування. Зворотний зв'язок системи управлінського потенціалу промислового підприємства створює комунікаційні канали по обміну інформацією, що необхідна для обґрунтування господарських рішень і оцінки ризиків. Інформаційний обмін є найскладнішою проблемою комунікаційного зв'язку, яка розв'язується за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, виробничих і програмно-

технічних засобів, інтегрованих із метою збору, обробки, зберігання, розповсюдження, відображення та використання інформації в інтересах користувачів.

Управлінський процес є системним компонентом організації управлінського потенціалу промислового підприємства і визначається системою управління персоналом, оперативним управлінням та технологією обґрунтування господарських рішень. Управління персоналом на підприємстві визначається системним управлінським процесом праці з колективом і в колективі, який в умовах конкурентної економіки залежить від характеристики основної діяльності підприємства. Управлінський потенціал промислового підприємства характеризується ефективною розумовою працею вчених, висококваліфікованих спеціалістів, менеджерів. Визначено, що інтелект людини є головною продуктивною силою в сучасному світі. Він забезпечує економіку інноваціями та інформацією, які є рушіями науково-технічного прогресу в інформаційному суспільстві. Організація управлінського потенціалу промислового підприємства визначається упорядкуванням інформації, що є продуктом інтелектуальної діяльності найбільш кваліфікованої, творчої й активної частини населення, який збільшується, якісно вдосконалюється, сприяє раціональному й ефективному використанню інших ресурсів, їхньому заощадженню, розширенню й створенню нових інформаційно-комунікаційних технологій. Інформація є основою для підготовки відповідних доповідей, звітів, пропозицій в процесі прийняття управлінських рішень, на яких будується управлінська діяльність. Це інформаційне забезпечення, будучи зібраним, систематизованим й перетвореним в придатну для використання форму відіграє в управлінні виняткову роль. Оскільки жоден процес не може функціонувати без прийняття рішень, то і жодна система не може вижити, якщо не зуміє створити високоефективний механізм збору, обробки, передачі й використання інформації. Інформація потрібна: управлінським структурам колективам промислових підприємств. Неможливо опиратися тільки на інтуїцію, на свій життєвий і практичний досвід, необхідно одержувати й освоювати всі види інформації, що розширюються, що допомагають вирішувати управлінські завдання. В інформаційному просторі прийнято розрізняти в наступні основні сектори: ділова інформація, юридична інформація, інформація для спеціалістів, сервісна інформація, технічні та програмні продукти. Ділова інформація має бути представлена біржовою, фінансовою, економічною, статистичною, комерційною інформацією. До біржової та фінансової інформації належать відомості про котирування цінних паперів, валютних курсів, дисконтних ставок, інформація про ринки товарів, капіталу, інвестиції, ціни. Джерелами такої інформації є біржі й обслуговуючі їх спеціальні служби, комерційну цінність такої інформації характеризує її повнота, точність і оперативність. Економічна і статистична інформація надається органами управління економікою й службами статистики у вигляді динамічних рядів, звітів, оцінок і прогнозів. Особливе значення має її доступність споживачам. Комерційна інформація представляє адресно-реквізитні дані про галузі народного господарства, підприємства, напрямки їх діяльності, номенклатури та продукції, ринкові ціни. Джерелами такої інформації є державні й недержавні організації. Одночасно існує багато добірок комерційної інформації, що пропонувані на інформаційному ринку як самостійні продукти, які є вторинною переробкою інформації. Юридична інформація складається з підрозділів за видами законодавчих і відомчих документів за різними аспектами господарської зовнішньоекономічної, торгівельної, банківської, біржової, ліцензійної діяльності та по захисту авторських прав. Інформація для спеціалістів відрізняється від ділової й юридичної інформації тим, що вона призначена не для підприємницької та комерційної діяльності, а для професіоналів та фахівців. Сервісна інформація призначена для обслуговування особистісних потреб та щодо новин, які цікавлять представників управлінського персоналу промислового підприємства. Технічні і програмні продукти визначаються ефективністю процесів автоматизації та комп'ютеризації виробничого й управлінського процесу діяльності і впритул примикають до всіх видів інформації. Стратегічна інформація, що надходить до промислового підприємства, становиться упорядкованою інформацією відносно прийняття управлінських рішень лише у випадку проходження через відкриті інформаційні фільтри зовнішнього

середовища, що охоплюють його різноманітність та багатофакторність [2, с.403]. Інформаційні технології активно беруть участь в модернізації економіки та суспільства, необхідні для процесу прийняття рішень в визначенні стратегічних, тактичних і оперативних завдань виробництва в умовах науково-технічного прогресу, містять нові наукові знання для нової економіки, відомості про винаходи, технічні новини, їх практичне й своєчасне використання, що забезпечують високий рівень конкурентоспроможності потенціалу підприємства. Найбільш узагальнено можна вважати, що інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих із метою збору, обробки, зберігання, розповсюдження, відображення та використання інформації в інтересах її користувачів [7, с.310]. До нових технологій, що забезпечують інформаційну складову управлінського потенціалу промислового підприємства відносять CALS-технології – інформаційних технології, за допомогою яких здійснюється інтеграція процесів з управління якістю продукції та її ресурсоемістю на всіх стадіях життєвого циклу, починаючи зі стратегічного маркетингу та закінчуючи її утилізацією. Реалізація CALS дозволяє управлінському персоналу, менеджерам підвищити продуктивність праці, знизити часові та матеріальні витрати та підвищити якість. Предметом CALS є безпаперова технологія взаємодії між організаціями та формат роботи з відповідними даними. Нові інформаційні технології виступають сьогодні як один з першорядних ресурсів, значення якого не менше, ніж значення інших видів ресурсів. Доречі, використання останніх у значній мірі залежать від стану й використання інформаційних ресурсів, що включають в себе повну сукупність відомостей, окремі документи й масиви документів в інформаційних системах.

Наукова, технічна та економічна інформація складають зміст нематеріальних ресурсів управлінського потенціалу промислового підприємства. Оскільки інформація в сучасних уявленнях відноситься до ресурсу, що забезпечує інтенсифікацію економіки, прискорення інноваційних процесів, інтелектуалізацію виробництва, то відбувається широка інформатизація всіх сфер життєдіяльності системи, потреба в нових інформаційно-комунікаційних технологіях, які принципово змінюють роль інформації в системі управлінського потенціалу промислового підприємства зростає.

Реалізація інформації в нових засобах праці, технологіях, професійному досвіді робітників, організації виробничих одиниць тісно пов'язана з системними компонентами управлінського процесу.

Технологія обґрунтування господарських рішень в межах системи управлінського потенціалу промислового підприємства передбачає попередню оцінку можливої ситуації та вибір найкращого альтернативного варіанту, підкріпленого переконливими доказами відповідності передбачуваного рішення заданим критерієм та обмеженням; здійснюється за науковими підходами та інструментарієм ризикології.

Оперативне управління в межах системи управлінського потенціалу промислового підприємства націлено на виконання завдань по забезпеченню ритмічності виробництва, оптимізації завантаження виробничих потужностей, зниження браку та ресурсозбереження.

Управлінський потенціал промислового підприємства поєднує компоненти «виходу» та «входу» системи, процес управління, зовнішнє середовище та обернений зв'язок системи при умовах: «вхід» системи управлінського потенціалу промислового підприємства повинен відповідати вимогами конкурентоспроможного ринку і забезпечувати переробку «входу» системи в її «вихід»; якщо «вхід» системи управлінського потенціалу промислового підприємства неконкурентоспроможний, то при будь-якому рівні переробки «входу» системи в її «вихід», параметри «виходу» теж будуть неконкурентоспроможними.

До наукових основ системи управлінського потенціалу промислового підприємства включаються механізми дії основних економічних законів і законів організації, наукові підходи, принципи, методи і моделі управління.

Основні економічні закони функціонування ринкових відносин представлені в науці законом підвищення споживання, законом попиту та пропозиції, законом збільшення додаткових витрат, законом

зменшення доходності, законом ефекту масштабу виробництва, законом економії часу, законом конкуренції тощо.

Закони організації, що створюють організаційні засади управлінського потенціалу промислового підприємства, сприяють переходу до професійного методу пізнання, дають змогу правильно оцінити накопичений досвід, забезпечують підвищення управлінської культури на підприємстві, представлені: законом композиції, законом пропорційності, законом найменших, законом онтогенезу, законом синергії, законом інформованості – упорядкування, законом самозбереження, законом єдності аналізу та синтезу.

Методи і моделі управління на промислового підприємстві націлені на розробку управлінських рішень в конкурентному ринковому середовищі, за своїм призначенням забезпечують аналіз, прогнозування, оптимізацію управлінських процесів.

Висновки. Управлінський потенціал промислового підприємства – це сукупність якостей системи взаємопов'язаних ресурсів, можливостей управлінського процесу та їх мобілізації в умовах інноваційного розвитку підприємства в досягненні конкурентних переваг з урахуванням впливу зовнішнього середовища. Система управлінського потенціалу промислового підприємства складається на підставі принципів системного підходу. Оцінка управлінського потенціалу промислового підприємства інформативно допомагає усунути протиріччя, що виникають при оцінці конкурентоспроможності та дає комплексне уявлення про ступінь використання ресурсів і резервів виробництва. Теоретичні основи управлінського потенціалу промислового підприємства в умовах інтеграції науки, освіти та виробництва, прогресивних механізмів управління нематеріальними ресурсами є важним структурним компонентом наукового обґрунтування системи методичного забезпечення корпоративного портфелю потенціалу промислового підприємства.

Література

1. Чайковська М.П. ІТ-аутсорсинг в контексті економічних трансформацій. / М.П. Чайковська / Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6, Т. 3 (143) – С. 138-142
2. Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ./Науч. ред. и авт. предисл. Л. И. Евенко — М.: Экономика, 1989.— 519 р.
3. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник/ [О.Федонін, І.Репіна, О.Олексюк].— К.: КНЕУ, 2004. —316 с.
4. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 352.
5. Экономический потенциал административных и производственных систем: Монография/ Под общей ред. О.Ф. Балацкого. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2006. – 973с.
6. Бачевський Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства: Навч. посібник / І.В. Заблодська, О.О. Решетняк. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 400 с.
7. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В 3 т. / За ред. В.М, Гейця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. –Т.2. – 2007. – 564 с.